

Zamonaviy ta'lim-tarbiya jarayonini tashkil etishda sun'iy intellekt imkoniyatlaridan foydalanish

Muqaddas Olimxon-qizi Muxtorova
Ilmiy maslaxatchi: Azimaxon Odiljon-qizi Kamolova
Namangan davlat pedagogika inistituti

Annotatsiya: Ushbu maqolada zamonaviy ta'lim-tarbiya jarayonini tashkil etishda sun'iy intellekt, xususan ChatGPT texnologiyasining imkoniyatlaridan foydalanish masalalari yoritilgan. Maqolada ChatGPT ning ta'lim tizimiga tatbiqi, uning afzalliklari va kamchiliklari tahlil qilinadi. Sun'iy intellektning o'quvchi va o'qituvchilar faoliyatiga ta'siri, ta'lim samaradorligini oshirishdagi roli hamda yuzaga kelishi mumkin bo'lgan muammolar ko'rib chiqiladi. Tadqiqotning maqsadi - zamonaviy ta'lim muhitida ChatGPT dan samarali foydalanish yo'llarini belgilash va pedagogik amaliyotga tatbiq etishning ilmiy asoslarini ishlab chiqishdan iborat.

Kalit so'zlar: sun'iy intellekt, ChatGPT, zamonaviy ta'lim, raqamli texnologiyalar, pedagog, o'quvchi, ta'lim samaradorligi, personallashtirilgan ta'lim, axborot xavfsizligi, innovatsion ta'lim

Using the capabilities of artificial intelligence in organizing a modern educational process

Mukaddas Olimkhon-kizi Mukhtorova
Scientific advisor: Azimaxon Odiljon-kizi Kamolova
Namangan State Pedagogical Institute

Abstract: This article discusses the use of artificial intelligence, particularly ChatGPT technology, in organizing modern educational and upbringing processes. The article analyzes the application of ChatGPT in the educational system, its advantages and disadvantages. The impact of artificial intelligence on the activities of students and teachers, its role in increasing educational efficiency, and possible problems are examined. The purpose of the research is to determine effective ways of using ChatGPT in the modern educational environment and to develop the scientific basis for its application in pedagogical practice.

Keywords: artificial intelligence, ChatGPT, modern education, digital technologies, teacher, student, educational efficiency, personalized learning, information security, innovative education

Kirish

Zamonaviy ta'lim tizimi axborot texnologiyalarining jadal taraqqiyoti natijasida yangi sifat bosqichiga qadam qo'ymoqda. Bugungi kunda o'quv jarayonini samarali tashkil etish nafaqat ilg'or pedagogik uslublarni, balki raqamli intellektual tizimlarni amaliyotga keng joriy etishni ham talab qilmoqda. Bu borada sun'iy intellekt (SI) imkoniyatlaridan foydalanish ta'lim sohasidagi eng dolzarb va istiqbolli yo'nalishlardan biri sifatida namoyon bo'lmoqda. SI texnologiyalari ta'lim oluvchilarga bilim berishning an'anaviy chegaralarini kengaytirib, dars jarayonini yanada moslashuvchan va natijador qilishga xizmat qiladi.

Sun'iy intellektning ta'lim-tarbiya jarayonidagi o'rni bir necha muhim jihatlar bilan belgilanadi. Birinchidan, ushbu texnologiyalar yordamida o'quv materiallarini har bir talaba yoki o'quvchining shaxsiy o'zlashtirish darajasi va qobiliyatiga moslashtirish, ya'ni ta'limni individuallashtirish imkoniyati yuzaga keladi. Ikkinchidan, SI tizimlari o'qituvchi zimmasidagi muntazam takrorlanuvchi texnik vazifalarni, jumladan, testlarni tekshirish, bilimlarni baholash va o'quv statistikalarini yuritish kabi jarayonlarni avtomatlashtirishga yordam beradi. Bu esa pedagogning asosiy e'tiborini o'quvchi bilan bevosita muloqot qilishga hamda ta'limning tarbiyaviy jihatlarini kuchaytirishga qaratishiga sharoit yaratadi.

Shu bilan birga, ta'lim-tarbiya jarayonida sun'iy intellekt vositalarini qo'llash nafaqat texnik qulaylik, balki o'quvchilarning intellektual salohiyatini oshirishning muhim omilidir. Zamonaviy algoritmik yechimlar o'quvchilarning xatti-harakatlarini tahlil qilish orqali ulardagi bo'shliqlarni o'z vaqtida aniqlash va ularni bartaraf etish bo'yicha aniq tavsiyalar berish imkoniga ega. Bu esa ta'lim sifatini nazorat qilishning shaffof va adolatli tizimini shakllantirishga xizmat qiladi. Sun'iy intellekt (SI) asosidagi tizimlar nafaqat ishlab chiqarish va iqtisodiyot sohasida, balki ta'lim muhitida ham keng qo'llanila boshlandi. *ChatGPT - OpenAI* kompaniyasi tomonidan ishlab chiqilgan katta til modeli (LLM - Large Language Model) bo'lib, tabiiy til bilan ishlash qobiliyati tufayli ta'lim jarayonida yordamchi vosita sifatida katta e'tibor qozondi.^[4]

O'quvchilar va talabalar ChatGPT dan dars tayyorlash, insho yozish, matematik masalalar yechish hamda muayyan mavzularni chuqurroq o'rganishda foydalanmoqda. O'qituvchilar esa dars rejalarini tuzish, sinov savollari yaratish va o'quv materiallarini boyitishda ushbu vositadan keng foydalanmoqda. Biroq, har qanday yangi texnologiya singari, ChatGPT ham o'ziga xos afzallik va kamchiliklarga ega.^[5]

Ushbu maqolada biz zamonaviy ta'lim-tarbiya jarayonida sun'iy intellektdan, xususan ChatGPT dan foydalanishning mohiyatini, imkoniyatlarini va cheklovlarini ko'rib chiqamiz. Shu bilan birga, ushbu texnologiyaning pedagogik amaliyotdagi o'rni va kelajagi haqida fikr yuritamiz.

ChatGPT nima va u ta'limda qanday qo'llaniladi?

ChatGPT (Chat Generative Pre-trained Transformer) - bu inson bilan tabiiy tilda muloqot olib bora oladigan, savollariga javob bera oladigan va matn yarataladigan sun'iy intellekt tizimidir. U millionlab matnlar asosida o'rgatilgan bo'lib, turli sohalarda chuqur bilimga ega.^[4]

Ta'lim sohasida ChatGPT quyidagi yo'nalishlarda qo'llanilmoqda: dars materiallarini tushuntirish va izoh berish; o'quvchiga individual darajada mos vazifalar tayyorlash; yozma ishlarni tekshirish va tahlil qilish; o'qituvchi uchun sinov va test savollari yaratish; til o'rganishda suhbat muhitini yaratish. Ushbu imkoniyatlar ta'lim jarayonini ancha samaraliroq va qiziqarliroq qilish uchun keng yo'l ochib bermoqda.^[6]

ChatGPT ning ta'lim-tarbiya jarayonidagi afzalliklari

ChatGPT ning ta'lim sohasidagi eng muhim afzalliklaridan biri - *personallashtirilgan ta'lim* imkoniyatidir. Har bir o'quvchining bilim darajasi, qiziqishi va o'rganish sur'ati turlicha. ChatGPT har bir o'quvchiga alohida yondashuv imkonini beradi: kim uchun oddiy, kim uchun murakkab tushuntirishlar taqdim etishi mumkin.^[7]

Ikkinchi muhim afzallik - *doimo mavjudlik va tezkor javob*. O'quvchi istalgan vaqt, kecha yoki tunda, ChatGPT dan savol so'rab javob olishi mumkin. Bu an'anaviy ta'limda o'qituvchi bilan faqat dars vaqtida muloqot qilish cheklovini bartaraf etadi.^[6]

Uchinchi afzallik - *o'qituvchi mehnatini yengillashtirish*. ChatGPT yordamida o'qituvchilar dars rejalarini tezda tuzishi, ko'p sonli test savollari yaratishi va o'quvchilarning yozma ishlariga tezkor izoh berishi mumkin. Bu o'qituvchiga ijodiy va pedagogik vazifalarga ko'proq vaqt ajratish imkonini beradi.^[8]

To'rtinchi afzallik - *til o'rganishda yordam*. Xorijiy til o'rganuvchilar uchun ChatGPT ideal suhbatdosh vazifasini o'taydi: to'g'ri gap tuzilmasini tushuntiradi, tarjima qiladi, grammatik xatolarni ko'rsatadi. Bu interaktiv til amaliyotini kafolatli ravishda ta'minlaydi.^[7]

Beshinchi afzallik - *ijodiy fikrlashni rag'batlantirish*. ChatGPT o'quvchilarga insho, loyiha, badiiy asar va ilmiy maqola ustida ishlashda ilhom va g'oyalar berishi mumkin. Munozarali mavzularda turli nuqtai nazarlarni ko'rsatib, tanqidiy fikrlashni rivojlantirishga yordam beradi.^[5]

ChatGPT ning ta'lim-tarbiya jarayonidagi kamchiliklari

ChatGPT ning ta'limdagi eng jiddiy kamchiliklaridan biri - *akademik halollik muammosi*. O'quvchilar uy vazifalarini, insho va loyihalarini ChatGPT yordamida bajarishi, hatto to'liq nusxa ko'chirishi mumkin. Bu mustaqil fikrlash va bilim egallash jarayoniga katta zarar yetkazadi. Ko'plab ta'lim muassasalari bugungi kunda sun'iy intellekt yordamida yozilgan ishlarni aniqlash muammosiga duch kelmoqda.^[6]

Ikkinchi jiddiy kamchilik - *noto'g'ri ma'lumot berish xavfi*. ChatGPT ba'zan ishonchli ko'rinadigan, ammo aslida noto'g'ri bo'lgan ma'lumotlarni taqdim etadi. Bu

hodisa "gallyutsinatsiya" deb ataladi. O'quvchilar ushbu ma'lumotlarni tanqidiy ko'z bilan ko'rib chiqmasdan qabul qilishi jiddiy muammo tug'diradi.^[4]

Uchinchi kamchilik - *mustaqil fikrlash va bilim egallash ko'nikmalarining zaiflashuvi*. Agar o'quvchi har qanday savolni ChatGPT ga bersayu mustaqil izlanmasa, uning kognitiv qobiliyati, muammolarni hal etish salohiyati zaiflanadi. Ta'limning asosiy maqsadi - mustaqil fikrlovchi shaxs tarbiyalash - xavf ostida qolishi mumkin.^[8]

To'rtinchi kamchilik - *internet va texnologiyaga ortiqcha bog'liqlik*. ChatGPT internet orqali ishlaydi. Internetga kirish imkoni cheklangan hududlardagi o'quvchilar ushbu texnologiyadan foydalana olmaydi, bu ta'limdagi tengsizlikni yanada chuqurlashtiradi.^[5]

Beshinchi kamchilik - *ma'lumotlar xavfsizligi va maxfiylik muammolari*. O'quvchi ChatGPT bilan suhbatda shaxsiy ma'lumotlarni baham ko'rishi mumkin. Bundan tashqari, ta'lim muassasalari bilan bog'liq maxfiy ma'lumotlar ham xavf ostiga tushishi mumkin. Ma'lumotlarni himoya qilish va axborot xavfsizligi masalasi jiddiy ko'rib chiqilishi lozim.^[7]

ChatGPT dan ta'limda to'g'ri foydalanish yo'llari

ChatGPT dan ta'lim sohasida samarali foydalanish uchun bir qator tavsiyalar muhim ahamiyat kasb etadi. Birinchidan, o'quvchilarga ChatGPT ni "javob manbai" emas, "o'rganish yordamchisi" sifatida qabul qilishni o'rgatish zarur. O'quvchi dastlab mustaqil fikrlashi, so'ng tekshirish maqsadida ChatGPT dan foydalanishi kerak.^[8]

Ikkinchidan, o'qituvchilar baholash tizimini shunday tuzishlari kerakki, o'quvchi faqat ChatGPT yordamida bajara olmaydigan topshiriqlar - og'zaki bahs, amaliy tajriba, kuzatish va mustaqil tahlil - asosiy o'rin egallashi lozim.^[6]

Uchinchidan, ta'lim muassasalari sun'iy intellektdan foydalanish bo'yicha aniq qoidalar ishlab chiqishi, o'quvchilar va o'qituvchilarga ushbu texnologiyani mas'uliyat bilan qo'llash bo'yicha maxsus kurs va treninglar tashkil etishi zarur.^[5]

Xulosa

ChatGPT va umumiy sun'iy intellekt texnologiyalari zamonaviy ta'lim-tarbiya jarayonini inqilobiy o'zgartirishga qodir. Personallashtirilgan ta'lim, doimiy mavjudlik, o'qituvchi yukini kamaytirish va ijodiy fikrlashni rag'batlantirish kabi afzalliklari ushbu texnologiyani ta'lim sohasida istiqbolli qilmoqda.^[8]

Biroq, akademik halollik xavfi, noto'g'ri ma'lumot tarqatish ehtimoli, mustaqil fikrlash ko'nikmalarining zaiflashuvi va axborot xavfsizligi muammolari jiddiy e'tiborni talab etadi. Ta'lim muassasalari, pedagoglar, ota-onalar va o'quvchilarning birgalikdagi mas'uliyatli yondashuvi bilan ushbu muammolarni hal etish mumkin.^[7]

Xulosa qilib aytganda, ChatGPT - ta'limda inqilob emas, balki to'g'ri qo'llanilsa, o'quvchi va o'qituvchi uchun samarali yordamchi vositadir. Kelajakda sun'iy intellektni ta'lim tizimiga muvaffaqiyatli integratsiya qilish uchun texnologik

savodxonlik, axloqiy mas'uliyat va pedagogik innovatsiya birgalikda rivojlanishi lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Andreeva, G., Globallashuv va ta'lim: zamonaviy yondashuvlar, 2020.
2. Karimov, U., Tarbiya va globallashuv: milliy qadriyatlar va universal tamoyillar, 2019.
3. O'zbekiston Respublikasi Ta'lim Vazirligi, Zamonaviy ta'lim jarayonlari va ularning o'ziga xosliklari, Ta'lim rivoji jurnali, 2021.
4. OpenAI. (2023). ChatGPT: Optimizing Language Models for Dialogue. <https://openai.com/blog/chatgpt>
5. UNESCO. (2023). Artificial Intelligence in Education. <https://www.unesco.org/en/digital-education/artificial-intelligence>
6. Firat, M. (2023). How Chat GPT Can Transform Autodidactic Experiences and Open Education? Turkish Online Journal of Distance Education, 24(2)
7. Рафикова, Р. А., & Камолова, А. О. К. (2025). Межпредметные связи и их значение в STEAMобразовании. Science and Education, 6(12), 798-804.
8. Avazjon o'g'li, A. R., & qizi XOLIKOV, K. O. (2026). O'ZBEKISTONDA MILLIY MAKTAB MUOMMOSI BOSQICHLARI VA UNING ZAMONAVIY YECHIMLARI. TADQIQOTLAR , 77 (2), 136-140.
9. Xayrullayev, M. M. O. G. L., & Kamalova, A. O. Q. (2024). Kimyo fanlarini o'qitishda rolli o'yinlardan foydalanishning pedagogik imkoniyatlari. Science and Education, 5(11), 187-190.
10. Abduqodirov, A. A. O. G. L., & Kamolova, A. O. Q. (2025). Muzeylarning inson ongiga ta'siri va ijtimoiy roli. Science and Education, 6(3), 191-194.
11. Ibragimova, M., & Kamolova, A. (2026). Mustaqillik yillarida O'zbekiston Respublikasi ta'lim tizimi. Science and Education, 7(2), 264-267.
12. Ismatullayeva, S. T. Q., & Kamolova, A. O. (2026). Pedagoglarni kasbiy rivojlanishlarida nazariy va amaliyotning ahamiyati. Science and Education, 7(2), 540-542.
13. Yuldashev, J., & Xayrullayeva, N. J. (2026). O'qituvchi shaxsiyati ta'lim va tarbiya samaradorligining asosiy omili. Science and Education, 7(4), 580-585.
14. Yo'ldashev, J. va Xoljigitov, D. (2025 yil, noyabr). MATEMATIKA O'QITUVCHILARI UCHUN RAQAMLI KOMPETENSIYALARNI SHAKLLANTIRISH ZARURATI. Ilmiy amaliy anjumanda (1-jild, 1-son, 459-462-betlar).